

Конопленко Л. О.,
НТУУ “КПІ”, м. Київ

КРИТЕРІЇ ВІДБОРУ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ ТЕКСТІВ ДЛЯ НАВЧАННЯ ОГЛЯДОВОГО ЧИТАННЯ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ З ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Стаття пропонує короткий огляд питань, пов'язаних з відбором професійно-орієнтованих текстів для навчання читання у немовному ВНЗ на прикладі текстів, що пропонуються студентам національного технічного університету України “КПІ”, фізико-технічного інституту. Розглядаються переваги навчання оглядового читання у технічному ВНЗ та критерії відбору текстів для навчання такого виду читання.

Ключові слова: оглядове читання, адекватне розуміння, предметно-наукові, методичні, лінгвостилістичні та особистісно-орієнтовані критерії відбору.

Стаття пропонує короткий огляд питань, пов'язаних з відбором професійно-орієнтованих текстів для навчання читання у немовному ВНЗ на прикладі текстів, що пропонуються студентам НТУУ “КПІ”, фізико-технічного інституту. Розглядаються переваги оглядового читання в технічному ВНЗ та критерії відбору текстів для навчання такому читанню.

Ключевые слова: ознакомительное чтение, адекватное понимание, предметно-научные, методические, лингвостилистические и личностно-ориентированные критерии отбора.

A brief overview of the main issues connected with text selection for teaching reading to non-language university students (on the example of texts proposed to NTUU ‘KPI’ students) is proposed in the article. Advantages of skimming and selection criteria are analyzed.

Key words: skimming, adequate understanding, subject-scientific, linguo-stylistic, personality-oriented and methodological selection criteria.

Питанню відбору текстів для навчання професійно-орієнтованого читання присвячено багато робіт таких вчених як О.Б. Тарнопольський, Є.І. Пассов, Г.В. Барабанова, А.П. Гризуліна, Т.Г. Петрашова, J. Janzen, J. Brophy, J. Scrivener, P. Curran, J. Richter, K. Kuhs, проте однозначного “рецепту”, яким чином відбирати саме професійно-орієнтовані тексти, не існує.

На даному етапі розвитку освіти існує багато підручників (в основному британського та американського “походження”) для викладання іноземної мови професійного спрямування, проте підібрати матеріал відповідно до специфіки певного напрямку підготовки представляється непростим завданням, оскільки підручники покривають в основному загальну тематику, що лише частково відповідає меті навчання – сформувати у студентів професійну мовну та мовленнєву компетенції для ефективного функціонування у професійному середовищі. Таким чином стає цілком зрозуміло, що навіть якщо і можна брати певний підручник або посібник як основний, все одно необхідно підбирати додаткові тексти для читання. Треба брати до уваги також той факт, що зазвичай західні видання не спрямовані саме на студентів з України, тому можуть бути не враховані регіональні особливості. Ця теза підтверджується “Програмою з англійської мови для професійного спілкування”, де вказують, що підручник не можна використовувати сліпо й систематично, а кожен викладач має сам розробляти комплект матеріалів для своїх студентів [12, с. 23].

Іноземна мова на немовних факультетах відноситься до блоку загальноосвітніх предметів, тому, окрім свого основного завдання – покращувати іншомовну комунікативну компетенцію, дисципліна має виконувати пропедевтичну функцію – давати загальну інформацію щодо професії [9, с. 2; 18, с. 320]. На сьогоднішній день одним із завдань, що стоять перед викладачами іноземних мов, є формування у студентів текстової компетенції, що включає в себе знання, уміння і навички, які забезпечують текстову діяльність читачів (когнітивну обробку, розуміння й інтерпретацію автентичних професійно-орієнтованих текстів різних структурно-мовленнєвих типів, властивих даному регістру), їх гнучкість, вміння користуватися своїми мовленнєвими та мовними навичками. За Г. Барабановою, професійно-орієнтоване читання – це складна мовленнєва діяльність, обумовлена професійними інформаційними можливостями і потребами [2, с. 70-71].

У більшості випадків від читача не вимагається повне розуміння тексту, а лише головної інформації, причому другорядна інформація може взагалі не враховуватися. Як пише О. Тарнопольський: “... потрібне глобальне, а не детальне розуміння прочитаного” [17, с. 78]. Від читачів очікують “адекватного” розуміння іншомовного тексту, що під собою розуміє “повний ступінь збігу інваріантного тексту, що моделюється у свідомості читача, із системою мовних і семантичних орієнтирів, поданих у тексті автором.” [2, с. 17] Крім цього деякі автори наголошують, що оглядове читання є більш природним, таким, з яким ми стикаємось кожного дня, читаючи великі за обсягом статті та інші матеріали [20, р. 188]. Тому у даній роботі ми пропонуємо звернутися до критеріїв відбору текстів для навчання оглядового професійно-орієнтованого читання.

Намагаючись знайти визначення терміна “критерій”, ми стикнулися з тим, що дефініції дуже лаконічні. Наприклад, відповідно до тлумачного словника за редакцією Т. Ф. Єфремової критерій – це ознака, на основі якої будь-що оцінюється, визначається або класифікується [4]. А за словником методичних термінів під редакцією Е. Азімова критерій відбору – це правило відбору [1, с. 127].

Звернемося до роботи В. Беликова “Соціолінгвістика”, де автор наводить правила відбору мовного матеріалу за дослідницею С. Ервін-Тріпп:

- а) загальні для всіх соціальних прошарків;
- б) специфічні для різних соціальних прошарків та груп [3, с. 44].

У нашому випадку критерії відбору повинні приймати до уваги структуру певної спеціальності, тобто співвідношення її складових, їх зв'язок з майбутньою діяльністю майбутніх спеціалістів з інформаційної безпеки. Проаналізувавши низку робіт, частково чи повністю присвячених відбору текстів для навчання читання, серед яких Г. Барабанова, А. Гризуліна, В. Бухбіндер, Н. Валгіна, О. Ігумнова та інші, для себе ми обрали за основу класифікацію критеріїв, представлену у дослідженні Г. Кравчук, що зумовлено направленістю на студентів технічних спеціальностей роботи даного науковця та наведенню нею найбільш детальної класифікації з даного напрямку з проаналізованих джерел [10]. Даний науковець розподіляє критерії на наступні групи: предметно-наукові, методичні, лінгвостилістичні та особистісно-орієнтовані.

Першою групою критеріїв є предметно-наукові критерії і першим критерієм у даній групі розглядається спеціальна предметно-наукова направленість інформації тексту. Даний критерій відображає майбутні сфери діяльності (виробничу та наукову), ситуації професійного спілкування, а також професійно важливу предметну тематику. Тексти мають нести нову інформацію, бути "пізнавально цінними". До цього ж критерію можна віднести критерій "облігаторності", як його називає М. Стрекалова. Це означає, що текст для читання повинен мати цінність у художньому, культурному плані, бути відомим носієм мови, що у випадку з немовними спеціальностями означає, що текст має бути взятий з перевіреного джерела, наприклад, поважного наукового журналу [15, с. 8; 16, с. 83; 18, с. 320]. Наприклад, для навчання читання студентів третього курсу фізико-технічного інституту ми пропонуємо текст 'Busted. The crisis in Cryptology', у якому йдеться мова про вразливості алгоритму безпеки SHA-1 та внесок китайських науковців до виявлення цих вразливостей, що задовольняє професійні та лінгвокраїнознавчі потреби.

Далі Г. Кравчук наводить критерій інформативності. Під поняттям "інформативність тексту" розуміють предметну змістовність тексту, що містить дані щодо фактів, подій, дій, людей, а також інформацію, що відображає авторську інтерпретацію змісту. Інформативною основою є енциклопедичний та мовний види інформації. Під енциклопедичною інформацією розуміють загальноприйняті факти та відносини дійсності, соціальний досвід студента. Інформативність тексту має вмещувати такі компоненти як мовний, змістовний, смисловий, соціокультурний [1, с. 162; 3, с. 104-105; 15, с. 8].

Тематика має бути "однорідною", щоб при варіюванні окремих тем вони входили до об'єднуючих тематичних груп, при цьому знайомили студента з одним предметом, але з різних боків. Під науковим елементом ми розуміємо вслід за С. Шараповою певне наукове дослідження у доцільному застосуванні до конкретних завдань і умов певної галузі. Тексти треба підбирати з урахуванням вузької спеціалізації студентів, тексти мають містити не лише загальнонаукову, а й вузькоспеціалізовану термінологію. Також існує думка, що варто використовувати тексти широкого природничої направленості, тематика яких популярна не лише у колі науковців, а й серед інших прошарків населення завдяки висвітленню у засобах масової інформації [8, с. 28; 18, с. 320-322]. Дуже важливою вважаємо співвіднесеність тематики текстів для оглядового читання з темами, що вивчають студенти на заняттях з фахових предметів. Наприклад, на заняттях з введення у спеціальність однією з перших тем є огляд історії криптології, тому одним з текстів, що студенти читають на заняттях з англійської мови є 'The Science of Secrets', присвячений цій темі, що вже відома студентам з курсу лекцій. Може виникнути питання щодо неврахування фактора новизни при відборі такого матеріалу, що може стосуватися як форми, так і змісту тексту. Ми розглядаємо даний критерій з точки зору зміни змісту матеріалу, проблем обговорення.

Вище були розглянуті наукові критерії, серед яких були виділені критерії інформативності та новизни. Проте іноді ці критерії можуть замінити емоційна або естетична цінність, коли можливо, інформація у тексті відома, проте у читача виникають позитивні емоції при читанні. Деякі автори рекомендують при підборі текстів для читання намагатися об'єднати інформативність та мотиваційний фактор [14, с. 283; 15, с. 9; 17, с. 83].

Тематична направленість матеріалу, що добирається, має бути адекватною тому матеріалу, що використовується у передбачуваних сферах реальної комунікації, відповідати професійним інтересам студента, на чому ми вже наголошували. Щоб зробити мовленнєвий матеріал цінним у комунікативному відношенні, необхідно відбирати ті дійсні проблеми, що складають змістовний бік спілкування, при цьому треба крім професійної спрямованості враховувати сферу спілкування, вік, види діяльності студентів.

Розуміння у читанні йде через постійний процес висування, підтвердження та/або зміни гіпотез про зміст того, що читається, тобто через прогнозування цього змісту. Висування таких гіпотез звичайно залежить від мотивації та емоцій читача. У навчальному процесі потрібний оптимальний рівень мотивації та емоцій студентів-читачів. Він досягається, коли зміст текстів для читання здатний збуджувати їх процесуальну мотивацію, тобто суб'єктивну зацікавленість у читанні даного тексту. Якщо тексти добираються для роботи над ними всієї групи або декількох груп, то тексти мають бути цікавими для більшості студентів.

По-друге, тексти, що вивчаються, повинні створювати можливості для особистісного самовираження студентів, що здійснюється через говоріння або письмо, тобто не має прямого відношення до читання, або при спільному обговоренні варіантів текстів, що будуть вивчатися, причому кожен студент повинен мати право голосу. Наприклад, розглядаючи тему "Основи криптографії", ми надаємо студентам можливість самостійно підготувати інформацію щодо типів простих шифрів і самим зашифрувати коротке повідомлення для закріплення матеріалу.

У навчанні студентів немовних спеціальностей варто також звертати увагу також на лінгвостилістичний компонент кожного тексту, оскільки мова – це предмет навчання, тому тісний зв'язок всіх проблем навчання з мовою цілком природна. Певним чином у немовних вузах студенти вчать соціолект, тобто сукупність мовних особливостей, властивих для окремих соціальних груп, наприклад, професійних. Треба відмітити, що соціолекти не є самостійними цілісними системами комунікації, а скоріше являють собою саме особливості мови на рівні слів, словосполучень, синтаксичних конструкцій, інші компоненти, як то словниковий та граматичний, мало чим відрізняються від характерних для даної національної мови. Тексти підбирають в залежності від програми, тому вони мають містити тематичну лексику і типові для певного жанру граматичні явища [3, с. 30-31].

Серед науковців не існує єдиної думки щодо того, чи доцільно використовувати науково-популярні тексти у навчанні студентів. Під науково-популярною літературою слідом за А. Гризуліною ми розуміємо наукову за змістом літературу, що є популярною за формою викладення матеріалу і за поставленими перед нею цілями поширення знань про досягнення науки та техніки [8, с. 10].

Г. Барабанова, В. Бхатія вважають, що незважаючи на ряд схожих характеристик наукових і науково-популярних текстів на лексичному та граматичному рівнях, їх розбіжностей набагато більше.

Зробимо короткий огляд основних характеристик наукової прози за І. Гальпериним. Автор виділяє типові композиційні особливості науково-технічної літератури (лаконічна, точно сформульована назва, вступ, інформаційна частина, висновки) та лексико-граматичні особливості, а саме відбір лексики з метою адекватного донесення змісту явищ до читача (слова зазвичай мають одне, основне предметно-логічне значення), утворення неологізмів, наявність чіткої системи сполучникового зв'язку, що зумовлена логічною системою викладення матеріалу, насиченість дієприкметниковими та дієприслівниковими, інфінітивними зворотами, використання дієслів переважно у формі пасивного стану, а іменників, прикметників та дієприкметників – у функції означення.

Головною стилістичною особливістю наукової літератури є майже повна відсутність образності (метафор, метонімії, епітетів, гіпербол і т. п.), образність використовується лише як засіб проявлення індивідуальної манери автора роботи [7, с. 424-431].

На відміну від послідовників навчання наукової літератури такі науковці, як наприклад Й. Бухбіндер, А. Гризуліна висловлюються “за” використання науково-популярної літератури, оскільки, як вказує А. Гризуліна, в першу чергу така література є науковою, центральною темою є наука, її ідеї та досягнення, але крім “наукової частини” такі тексти містять цікаві звороти, образність, емоційність, живість, що підвищує цікавість студентів до читання та науково-дослідницької роботи, а також є джерелом виховання у молоді матеріалістичного світогляду, любові до праці. Також науково-популярні тексти розраховані на більш широке коло читачів, всі поняття, що можуть викликати сумніви чи бути незнайомими, отримують детальне пояснення, тобто можуть бути повністю зрозумілими для студентів на перших курсах, коли вони не є спеціалістами у певній галузі.

Ми вважаємо, що від науково-популярних текстів відмовлятися не доцільно на початковому та середньому етапах навчання читання, оскільки рівень знань студентів з фахових предметів та мови ще недостатньо високий, щоб було можливо досягти певного розуміння матеріалу, що наводиться у наукових фахових статтях, про що буде йти мова далі.

З методичної точки зору з вищенаведеного важливо те, що при відборі текстів необхідно в першу чергу звертати увагу на лексико-семантичні зв'язки. Оскільки текст зазвичай присвячений певній тематиці, він має містити слова, вирази, ідіоматичні вирази, необхідні для опису даної теми. Більшість слів має бути семантично близькою, що виражається у лексичних повторах одного й того самого слова у різних місцях тексту, також у тексті мають зустрічатися слова, що відносяться до одного семантичного поля (наприклад, *substitution cipher, transposition cipher, Caesar's cipher* – все це види шифрування). Для перевірки належності слів до одного семантичного поля використовують формалізовані прийоми, як, наприклад, компонентний аналіз. Крім цього треба враховувати такі фактори, як належність тексту до жанру, функціонально-стилістичну співвіднесеність, композиційну оформленість.

Наступний критерій відбору – автентичність. У загальному розумінні автентичний текст визначається як текст, що являє собою оригінальний, взятий з іншомовного джерела, що не був створений у навчальних цілях. Але це не будь-який текст на визначену тему, це текст, що відтворює деякі строго дозовані характеристики оригінального тексту визначеного жанру і регістра, текст – “носіє характерного матеріального образу тексту”. На початковому (винятково на початковому) етапі навчання можливе використання “штучних” учбових текстів, що спеціально адаптуються викладачами. Проте до таких текстів виставляють такі вимоги: щоб рівень адаптації знижувався з кожним текстом, що вивчається студентами; тексти мають адаптувати носії мови, щоб зберегти автентичність. Науковець Ігумнова пропонує визначати автентичність тексту за допомогою наступної класифікації рис автентичності. Наведемо лише ті риси, що можуть стосуватися безпосередньо професійно-орієнтованих текстів.

1. Збереження автентичного дискурсу та реактивної автентичності. Тексти в основному містять зверненість, тобто є апеляція до знань читача про доповідача, з яким читач вступає в контакт під час читання. До цього ж пункту відносяться лексико-граматичне наповнення, що має бути адекватним для певної ситуації, та логіко-тематична цілісність.

2. Структурна автентичність: окремі речення взаємопов'язані, містять конектори (*moreover, nevertheless, because* та інші).

3. Ситуативна автентичність зі збереженням жанрової характеристики тексту, автентичності персонажів і т.п.

4. Функціональна автентичність, тобто наявність у текстах термінів, власних назв, логічного взаємозв'язку окремих частин, послідовності викладення.

5. Інформативна автентичність [9, с. 4].

Особливої уваги заслуговує критерій урахування професійної та мовної підготовки студентів, про що вже йшла мова. Активне читання уможливується лише за умови наявності опор того, хто навчається, на підказки, що він може зрозуміти лише маючи фонові знання.

Головне правило, якого рекомендують притримуватися, – це ізоляція труднощів, тобто уникнення великої кількості складних, нових, незрозумілих понять або завдань до одного тексту. Інформація має подаватися у послідовності “від простого до складного” [6, с. 9; 8, с. 25; 16, с. 80; 18, с. 322].

Для оглядового читання пропонується невеликий обсяг нових понять (5-6 на сторінку) з поступовим зростанням до 20% тексту. Проте необхідно, щоб студенти могли вгадати зміст за контекстом, за знайомими афіксами (потенційний словник) або на основі своїх фонових знань. Лексичним, а також граматичним одиниці, що характерні для певної теми та жанру, необхідно забезпечити максимальну повторюваність. На початковому

етапі також рекомендують обирати текст із чіткою структурою: вступ, основна частина, висновки та дедуктивною манерою викладення матеріалу, де спочатку автор викладає основні ідеї, далі їх підтверджує, для полегшення розуміння змісту студентами. Треба брати до уваги рівень підтексту та імпліцитності, поступово просуваючись до текстів з високим рівнем та аморфною структурою. Попередні твердження стосуються також обсягу текстів. Питання обсягу важко вирішити однозначно, оскільки все залежить від складності та характеру матеріалу.

Отже при відборі текстів для читання ми рекомендуємо притримуватися наступних критеріїв: предметно-наукові (спеціальна предметно-наукова направленість інформації тексту, інформативність, новизна), методичні (автентичність, посильність), лінгвостилістичні та особистісно-орієнтовані (мотивація).

І наостанок наведемо думку визначного методиста Ю. Пасова, який наголошує, що знання, засвоєні без цікавості, не забарвлені власними позитивними емоціями, не стають активним надбанням людства [11, с. 113].

Список використаної літератури:

1. Азимов Э. Г., Щукин А. Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). – М. : ИКАР, 2009. – 448 с.
2. Барабанова Г. В. Методика навчання професійно-орієнтованого читання в немовному вчнз: Монографія. – Київ: Фірма "ІНККОС", 2005. – 315 с.
3. Беликов В.И., Крысин Л.П. Социоллингвистика. – М. : РГГУ, 2001. – 439 с.
4. Большой современный толковый словарь русского языка. Т. 1: А-Л / Гл.ред. Ефремова Т. Ф. – М. : АСТ. – 2006. – 1168 с.
5. Бухбиндер В. А. О некоторых теоретических и прикладных аспектах текста // Лингвистика текста и обучение иностранным языкам: Сборник науч. статей / Отв. ред. В. А. Бухбиндер. – Киев : Вища школа, 1978. – С. 30-38.
6. Валгина Н. С. Теория текста: (Учеб. пособие). – М., Логос, 2004. – 280 с.
7. Гальперин, И. Р. Очерки по стилистике английского языка. – М. : Изд-во литературы на иностранных языках, 1958. – 460 с.
8. Грызулина А. П. Обучение чтению научно-популярной литературы на английском языке: Учеб. пособие. – М. : Высш. школа, 1978. – 110 с.
9. Игумнова О. В. Принципы отбора текстового материала для составления учебных пособий "Английский язык для психологов". // Игумнова Ольга Викторовна / Вестник Кузбасской государственной педагогической академии. Электронный журнал, 2010. Режим электронного доступа: <http://vestnik.kuzspa.ru/articles/13/>
10. Кравчук Г. В. Методика навчання студентів технічних спеціальностей професійно орієнтованого англійсько-го діалогічного мовлення на основі текстів науково-технічної реклами. Дис. ... канд. педагог. наук: 13.00.02. – К., 2010. – 184 с.
11. Пасов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. – М. : Просвещение, 1991. – 223 с.
12. Програма з англійської мови для професійного спілкування. Колектив авторів: Г. Е. Бачаєва, О. А. Борисенко, І. І. Зуєнок, В. О. Іваніщева, Л. Й. Клименко, Т. І. Козимирська, С. І. Костицька, Т. І. Скрипник, Н. Ю. Тодорова, А. О. Ходцева. – К. : Ленвіт, 2005. – 119 с.
13. Скалкин В. Л. Основы обучения устной иноязычной речи. – М. : Русский язык, 1981. – 248 с.
14. Степанова М. М. Отбор текстов для домашнего чтения при обучении английскому языку на неязыковых факультетах // Иностранные языки и инновационные технологии в образовательном пространстве технического вуза: сб. науч. ст. по проблемам высшей школы. – Новочеркасск : ЮРГТУ (НПИ), 2009. – С. 282-285.
15. Стрекалова М. Д. Основные методические критерии отбора содержания обучения чтению в рамках курса "Домашнее чтение" в языковом вузе. // Теория и методика обучения и воспитания, №3(56). – 2008. – С. 7-10.
16. Тарнопольский О. Б. Методика обучения английскому языку на I курсе технического вуза. – К. : Вища школа, 1989. – 160 с.
17. Тарнопольский О. Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти. – Дніпропетровськ : Видавництво ДУЕП, 2005. – 246 с.
18. Шарапова С. И. Критерии отбора содержательно-текстовой базы для обучения студентов неязыкового вуза профессионально ориентированному чтению на иностранном языке // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – №102. – 2009. – С. 319-322.
19. Scrivener J. Learning teaching: a guidebook for English language teachers. – Oxford : Macmillan Heinemann, 2005. – 432 p.